

Klasztor oo. trynitarzy w Stanisławowie

Trynitarze, a właściwie Zakon Trójcy Przenajświętszej, dawniej Zakon Świętej Trójcy od Wykupu Niewolników – katolicki zakon, założony w 1193 roku, w dobie wypraw krzyżowych, przez św. Jana z Mathy i św. Feliksa de Valois, a następnie zatwierdzony w 1198 bullą papieża Innocentego III Operante divine dispositionis. Od 1236 roku istnieje też żeński zakon – trynitarianki.

PETRO HAWRYŁYSZYN

Teologia Trójcy Świętej u źródeł nazwy zakonu Przenajświętszej Trójcy od Wykupu Niewolników nie ma swoich korzeni w żadnym traktacie teologicznym św. Jana de Math, gdyż nie pozostawił on po sobie żadnego takiego dzieła. Pochodzenie tej nazwy ściśle wiąże się z historią życia świętego, dla którego w Trójcy Jedyny Bóg stanowił centrum duchowości. Z jednej strony przeżywał rozmach wiary trynitarnej wobec wojowniczego muzułmańskiego monoteizmu, z drugiej bolał nad ludzkim cierpieniem ofiar niewoli. Trójca Święta i krzyk uwieczonych zostały ściśle związane z jego niepokojem duchowym. Jak pisał badacz ks. Kazimierz Wójtowicz: „Postawienie pod znakiem Trójcy Świętej dzieła wyzwolenia chrześcijańskich jeńców było prawdziwie profetycznym znakiem wobec muzułmanów, którzy „wierzą w jedność”. W rzeczywistości bowiem muzułmanie uważali chrześcijan za heretyków i wrogów ich wiary właśnie dlatego, że „wierzyli w Trójcę”, to znaczy byli „trynitarzami”.

Zarówno charyzmat jak i nazwa zakonu ściśle się ze sobą łączą. Głównym celem św. Jana de Matha było ukazanie braciom w wierze, którzy znaleźli się w niewoli, iż nie są pozbawieni nadziei. Obok tego jednak przyświecał mu również inny cel – ukazanie chrześcijan w zupełnie innym świetle, niż to, które mieli muzułmanie. Ojciec Święty Jan Paweł II w swoim liście do Ministra Generalnego Zakonu Trójcy Świętej z okazji 800-lecia aprobaty reguły napisał, wskazując, że „poprzez Zakon Trynitarzy chrześcijaństwo rozpoczęło kontakty humanitarne ze światem islamu”, podkreślając równocześnie ich szczególne zadanie we współczesnym świecie: „zadaniem dzisiejszych uczniów św. Jana z Mathy i Feliksa de Valois jest bycie (...) zwiastunami Tajemnicy Trynitarnej, pomagając jako apostołowie w wyzwoleniu człowieka, który pozostaje więźniem mniej widocznych, ale bardziej tragicznych i przygnębiających niewoli”.

ODSZUKANY SZKIC KLASZTORU TRYNITARZY W STANISŁAWOWIE

Zakon powstał w celu uwalniania (wykupu) niewolników chrześcijańskich z rąk muzułmanów podczas wypraw krzyżowych. Obecnie trynitarze sprawują głównie duszpasterstwo więźniów, ale także opiekują się osobami chorymi i uzależnionymi. Na ziemi polskiej trynitarianie zostali sprowadzeni za czasów Jana III Sobieskiego, w okresie wojen tureckich.

Zakon trynitarzy działał na terenie Polski w latach 1685-1907. Obszar jego działalności ograniczał się do wschodnich ziem Rzeczypospolitej. Trynitarze byli zakonem żebraczym. Ich zadaniem było wykupywanie Polaków z niewoli tatarskiej (jasyru). Nierzadko zakonnicy, gdy już brakowało pieniędzy, sami oddawali się w ręce Tatarów w zamian za uwalnianie z niewoli. W latach 1688-1783 polscy trynitarze wykupili 517 jeńców.

Domy zakonne trynitarzy zostały założone w miejscowościach (w kolejności chronologicznej): Lwów, Kraków, Stanisławów, Beresteczko, Warszawa, Halicz, Antokol i Werki (dziś dzielnice Wilna), Kamieniec Podolski, Orsza, Luck, Tomaszów Lubelski, Brześć, Lublin, Krotoszyn, Brahitów, Bursztyn, Szumbar, Czołhan, Babinowicze. Po pierwszym rozbiórce Polski następowały liczne kasaty różnych zakonów, w tym także trynitarzy. Ostatni trynitarz na ziemiach polskich przebywał do 1907 roku. Wraz z przyjazdem do Polski w 1986 roku o. Jerzego Kępińskiego doszło do restytucji tego zakonu w kraju.

Współcześnie zadaniem zakonu jest „wykupywanie” ludzi z rozmaitych rodzajów niewoli – zewnętrznej i wewnętrznej, również uzależnień od alkoholu, narkotyków, Internetu itp. Jedyny dom zakonny w Polsce znajduje się w Krakowie. Obecnie Zakon trynitarzy na świecie składa się z siedmiu prowincji, trzech wikariatów oraz dwóch delegatur. Ojcowie trynitarze są obecni w następujących krajach: Włochy, Hiszpania, Francja, Niemcy, Austria, USA, Kanada, Meksyk, Gwatemala, Portoryko, Kolumbia, Brazylia, Peru, Boliwia, Chile, Argentyna, Indie, Madagaskar, Polska oraz Kongo.

HERB TRYNITARZY

Trynitarze noszą habit w kolorze białym, przepasany skórzanym czarnym paskiem, na habicie – biały szkaplerz z czerwono-niebieskim krzyżem oraz biały kaptur. Płaszcz ciemnobrązowy lub czarny. Kolory szkaplerza mają poszczególne znaczenia: biel, początek wszystkich barw, oznacza Boga Ojca, niebieska pozioma belka krzyża symbolizuje zbawczy charakter Syna Bożego, a czerwona pionowa belka – żarliwość Ducha Świętego.

W Stanisławowie Trynitarze osiedlili się z inicjatywy Andrzeja Potockiego, kasztelana krakowskiego i hetmana polnego koronnego. 16 października 1690 roku wydał on akt fundacyjny, w którym zobowiązał się wystawić drewniany kościół i klasztor oraz zapisał 17 tys. złotych na utrzymanie sześciu zakonników. W niespełna rok, jeszcze przed śmiercią fundatora, 31 sierpnia 1691 roku, zostały wzniesione drewniane budowle. Z początkiem lata tegoż roku w pobliżu bramy wjazdowej do pałacu stanął drewniany kościół pod wezwaniem św. Trójcy i Najświętszej Maryi Panny.

Rozpoczęte wcześniej wsparcie dla oo. trynitarzy kontynuował syn Andrzeja Potockiego, Józef. I tak 18 grudnia 1691 roku Stefan Barwinkiewicz, kanonik kolegiaty stanisławowskiej, uroczystie wprowadził trynitarzy do nowego klasztoru. W 1693 założyli nowicjat. 13 kwietnia 1718 roku Józef Potocki z żoną Wiktorią z Leszczyńskich powiększył sumę fundacyjną o 20 tys. złotych, zabezpieczonych na dobrach Medyka i Skoryki. Zapis ten umożliwił zwiększenie liczby zakonników z sześciu do trzynastu. Ze względu na mały rozmiar miejsca zajmowanego przez klasztor, Potoccy podarowali zakonowi również przylegający doń teren ze spichlerzem,

w którym urządzono osiem cel i salę wykładową.

W 1718 roku za rządów o. Antoniego, Paweł Nitostawski, pułkownik wojsk królewskich, zagrożony w chorobie, postanowił wybudować trynitarzom kościół murowany. Obiecał im 30 tys. złotych i od razu przekazał na ten cel 3 374 złote „ut in futuro vere ponantur fundamenta ecclesiae”. Nitostawski nawet wstąpił do klasztoru. W 1719 roku został założony kamień węgielny pod budowę kościoła i po kilku latach przystąpiono do jego aktywnej budowy. Po śmierci Pawła Nitostawskiego 26 stycznia 1727 roku, budowę świątyni finansował jego syn, Franciszek Ksawery. 5 lipca 1732 roku Aleksander Działyński, dziekan kolegiaty, dokonał intromisji zakonników do nowego kościoła i umieścił w nim Najświętszy Sakrament. Świątynia otrzymała wezwanie św. Piotra i Pawła. 27 października 1736 roku nastąpiła ekshumacja ciał zakonników i dobrodziejów klasztoru pochowanych w podziemiach dawnego, drewnianego kościoła oraz ich ponowny pochówek w krypcie pod prezbiterium świątyni murowanej.

W 1729 roku rozpoczęto budowę murowanego klasztoru, położonego na „a tergo ecclesiae”, w którym miało się mieścić sześć cel. Prace budowlane ukończono w okresie pełnienia posługi o. Ludwika, który 20 sierpnia 1738 roku położył kamień węgielny pod drugą, dwukondygnacyjną część klasztoru „in fronte ecclesiae”. Prace były wykańczane pod nadzorem ministra o. Teodora. Przy kościele trynitarzy działały dwa bractwa – Świętego Szkaplerza Przenajświętszej Trójcy, założone w 1718 roku oraz Serca Jezusa, erygowane w 1738 roku.

W kościele znajdowały się cudami słynące obrazy z przedstawieniem Chrystusa upadającego pod krzyżem i św. Feliksa de Valois, założyciela zakonu, przeniesione z drewnianej świątyni. Pierwszy z nich zakonnicy otrzymali w darze od Józefa Potockiego. Po przeniesieniu wizerunku do kościoła murowanego Stanisław Potocki ufundował dlań ołtarz boczny w prezbiterium. W ołtarzu znalazł swoje miejsce również wizerunek św. Feliksa.

W 1752 roku za rządów o. Rafaela pomalowano ołtarz główny, wystawiono ambonę o rzeźbionej dekoracji, a wnętrze kościoła zostało ozdobione obrazami

świętych. W tym roku odbyła się też uroczysta translacja do ołtarza głównego wizerunku Chrystusa. W 1755 roku w Lublinie zmarł dobrodziej zakonu Franciszek Ksawery Nitostawski. Jego ciało jako mecenasa zostało przewiezione do Stanisławowa, gdzie spoczął w kościele trynitarzy. W 1758 klasztor uległ pożarowi. Naprawiono go dzięki wsparciu finansowemu Katarzyny Kossakowskiej kasztelanowej kamieńskiej i staraniom ministra o. Ignacego.

Po zajęciu Galicji przez Austrię w 1772 roku, papież Klemens XIV bullą z dnia 21 lipca 1773 roku z powodów politycznej działalności zniósł Towarzystwo Jezusowe. Po dziesięciu latach od kasacji jezuitów, dekretem cesarza Józefa II 17 marca 1783 roku został zniesiony zakon oo. trynitarzy. Dokonując kasacji dwóch zakonów, Austria zasilila swój skarb, konfiskując mienie kościołów i klasztorów.

Klasztor stanisławowski najprawdopodobniej został zamknięty. W 1785 roku do dawnego kościoła jezuitskiego przeniesiono organy. W gmachu klasztoru w 1786 roku umieszczono więzienie, a później częściowo sąd. Kościół uległ poważnemu uszkodzeniu podczas pożaru w 1868 roku, po czym został rozebrany. W miejscu kościoła powstał plac Trynitarzski. W 1883 r. więzienie przenosi się do nowo zbudowanego gmachu „Dąbrowa”, a w 1911 – na ulicę Bilińskiego (ob. Sacharowa) przenosi się sąd.

W okresie międzywojennym w budynku klasztorowym mieściło się seminarium (później liceum) nauczycielskie męskie. Za czasów radzieckich w gmachu tym mieścił się wojewódzki urząd handlu, a na placu Trynitarzskim „rynek kołchozowy”.

Przez dłuższy czas nie mieliśmy mniej-więcej dokładnego wizerunku klasztoru i kościoła. Jedynie architekt Zenowij Sokolowski, wykorzystując metodę analogii, wykonał graficzne rekonstrukcje fasady kościoła i klasztoru trynitarzy. Rekonstrukcja opiera się na wzorcach wspólnot trynitarzy w Kamieńcu Podolskim i Lucku. Jednak metoda ta nie daje dokładnego wizerunku, ponieważ nie ma należytego potwierdzenia źródeł. Dopiero w 2015 roku szkic kościoła św. Piotra i Pawła i zabudowań klasztornych zostały znalezione przez profesora Uniwersytetu Przykarpacciego w Iwano-Frankiwsku Myroslawa Wołoszczuka w materiałach Czesława Chowańca w Bibliotece Polskiej w Paryżu.

Prawie sto lat trynitarze tworzyli historię naszego miasta. Niestety obecnie większość klasztorów i kościołów nie istnieje. Natomiast zachowana część dawnego klasztoru oo. trynitarzy jest przebudowana i mieszczą się w niej sklepy oraz biura różnych firm.

ZACHOWANE SKRZYDŁO KLASZTORU. IWANO-FRANKIWSK, UL. STAROZAMKOWA, 2

ANDRZEJ LEUSZ